

ÖRÖKSÉG

SZIRMAI ENDRE

ÚJABB ADALÉKOK A KALANGYA TÖRTÉNETÉHEZ

»Was du erebt von deinen Vätern hast,
Erwirb es, um es zu besitzen.«

(Goethe: *Faust*)

Apám, Szirmai Károly többször hivatkozott Németh Lászlóval való kapcsolatára, barátságára, és a kiváló magyar írónak a Kalangyában publikált jelentős műveire. Így az *Emlékezés a Kalangyára* c. írásában (Új Látóhatár, 1966. 1.) például a következőket írja: »A Kalangya nagy sikerének számított, hogy a velem sűrű levelezésben álló Németh László — folyóiratunkat megtisztelően — följánlotta közlésre *Ember és szerep* című önéletrajzi regényét, azonkívül *VII. Gergely* című drámáját és *Papucshős* című ironikus színdarabját. Ma is csak a legnagyobb hálával tudok visszaemlékezni e szép s rajtunk segíteni akaró gesztusra.« De már jóval korábban, még 1941-ben Szekfű Gyula Magyar Szemléjében is hasonló értelemben említette meg Németh László együttműködését *A folyóirat szerepe kisebbségi sorsunkban* c. tanulmányában. Legutoljára pedig az 1970-ben megjelent *Önkeresésben* olvashattunk e kapcsolatról: »Arról már megemlékeztem — írja —, hogy Németh László megtisztelte folyóiratunkat *Ember és szerep* című regényével, *VII. Gergely pápa* és *Papucshős* című színdarabjaival és utoljára *Budapest meghódítása* című rendkívül érdekes írásával.«

E kapcsolatról Németh László is megemlékezik egyik utolsó, részben önéletrajzi könyvében, de legalaposabban és legrészletesebben Bori Imre írt róla *Németh László és a jugoszláviai magyar irodalom* c. tanulmányában, amelyet eredetileg a Hídban közzétett, apámhoz intézett Németh László-levelek elé írt kommentárként. (Híd, 1971. 6.)

Ez a kapcsolat azonban nem lenne teljes, ha nem emliteném meg Németh Lászlónénak leveleit, amelyeket apám hagyatékában találtam.

Németh Lászlóné levelei igazolni látszanak azt, amiről Bori Imre a következőképpen számol be: »Fenntartások nélkül és lelkesedve valójában csak Szenteleky Kornél, Szirmai Károly és a *Kalangya* állt mellette — s fokozatosan kialakul majd a viszony, amely éppen fordítottja lesz annak, amit az első ránk maradt Németh László-levél ígért Szirmai Károlynak. Nem annyira Németh László áll majd a *Kalangya* mellett, hanem a *Kalangya* Németh László mellett vagy tíz esztendeig.« A bátor és egyértelmű kiállásnak szép példája volt az *Ember és szerep* közlése. A *Kalangyát* »nem tántorította el az a vihar sem, amelyet egy-egy folytatás kiváltott a pesti irodalomban. Mert Németh László aggódott is, vajon jó szemmel nézik-e a jugoszláviai magyar irodalomban önéletrajzát, s óvta is Szirmai a vitáktól miatta. Vissza is vonná. Kedvezőbb légkörben viszont örömet fejezi ki, hogy a *Kalangya* ösztönzésére *kijött belőle* ez az írás. Azonban nem pusztán a kedély változásairól van szó Németh Lászlónál az *Ember és szerep* folytatásaival kapcsolatban: egy kicsit hihetetlen is számára, hogy a *Tanú* időszakában, a *Válasz* indulása körüli zajlásokban akad folyóirat, amely nagyobb lélegzetű munkája előtt nyitja meg hasábjait, s bár mind nyilvánvalóbb, hogy a szöveg Németh László *vihar-vetése*, konzekvensen hozza a folytatásokat a támadások ellenére is (lásd a *Hatvány*—Ignotus affért Németh Lászlónak 1934. június 14-én írott levelében). Németh László miatt ugyanis nyilvánvaló volt, hogy a *Kalangya* kiszorul a *Nyugat* köréből s más utakra kényszerül.«

Itt szeretném megjegyezni — ezt ugyanis kevesen tudják, mert apám és a *Nyugat* munkatársainak levelezése még csaknem teljesen feldolgozatlan és ismeretlen —, hogy apám igen jó viszonyban volt Babits Mihállyal és Gellért Oszkárral. Ugyanis a *Kalangya* képviselte a *Nyugat* érdekeit Jugoszláviában és viszont. Gellért Oszkár például 1937. június 11-i levelében arról tájékoztatja apámat, hogy Schöpflin Aladár irodalomtörténetének új kiadásában meg fog emlékezni a jugoszláviai magyar irodalomról. Erről egyébként Schöpflin — aki anyai ágon rokonunk volt — maga is írt apámnak. Apám mindig készséggel teljesítette Gellért Oszkár kéréseit, amelyek igen gyakran a *Nyugat* jugoszláviai terjesztésével voltak kapcsolatosak. Természetesen Gellért is igyekszik eleget tenni apám kéréseinek. Így, amikor apám kéri, hogy Gellért közölje Herceg Jánosnak Cziráky Imréről szóló írását, a szerkesztő 1938. március 14-én a következőket válaszolja: »Nagyon köszönjük, hogy Cziráky Imre novellás kötetét elküldte; Herceg János róla írt kritikáját mielőbb közölni fogjuk.« Egy másik levelében (1940. február 21.) Gellért azt tanácsolja, hogy apám Weöres Sándort kérje fel Dudás Kálmán és Czakó Tibor verseskötetének bírálatára. Jankulov *Tragédia*-fordításáról pedig apámtól kért kritikát 1938. július 2-án: »A *Tragédia* szerb fordításáról szívesen közlünk figyelt — írja —, s örömmel vennénk, ha Ön írna róla.« Ami pedig Németh László önéletrajzi munkájának a *Kalangyában* való közlését illeti, Gellért biztosítja apámat, hogy ez a tény nem befolyásolhatja a két folyóirat jó kapcsolatát. 1938. július 2-i levelének utóiratában Gellért ezt félreérthetetlenül kifejezésre juttatja: »Magától értetődik — olvashatjuk e levélben —, hogy Németh László új regénye a *Kalangyában* semmiképp sem érinti kapcsolatunk barátságát.« Apám levelezése a *Nyugat* köré-

hez tartozó írókkal — amelyekből itt csupán néhányat ragadtam ki — azt igazolják, hogy 1936 után a Kalangyának nagyon jó kapcsolata volt a Nyugattal. Főleg a Gellért Oszkár-levelek tanúsága szerint az is bizonyítottnak látszik, hogy ez a kapcsolat nemcsak irodalmi, de terjesztési, népszerűsítési és egyéb területekre is kiterjedt. A Nyugat és a Kalangya kapcsolatának jellegéről és részleteiről — dokumentumok híján teljesen érthetően — mindeddig nem tudott az irodalomtörténet.

Apám még akkor ismerte meg Németh Lászlót, amikor a Napkelet munkatársa volt. Két alkalommal is kezdeményezi az együttműködést. Először még 1931-ben, amikor elküldi neki *A mi irodalmunk* c. almanachot, majd négyévi szünet után újra apám kezdeményezésére jön létre a kapcsolat. Németh László ekkor így válaszol apám felkérésére: »Köszönöm felhívását; örülök, ha az *Ember és szerep* első részének itteni botránya nem idegenítette el a vajdaságiakat a folytatástól.« Am egy kissé maga is fél a további pletykáktól, rágalmaktól. »Nem, nem tudok írni« — kiáltja, s a *Tanú-évek* folytatása helyett *VII. Gergely* c. drámáját ajánlja fel közlésre.

E kapcsolat kezdeményezésekor apám a Kalangya és a jugoszláviai magyar irodalom érdekeit tartotta szem előtt, nemegyszer egy-egy tehetséges írotársának útját egyengetve. Erről tanúskodnak például Herceg János apámhoz írott levelei is. Ismeretes, hogy Herceg János egészen közeli, már-már rokoni kapcsolatba került Németh Lászlóval, ő volt az egyetlen jugoszláviai magyar író, akinek novellás kötetéről Németh László kritikát írt. Mindez Németh Lászlóné leveleiből is kitűnik, de az imént említett tény egyszersmind Bori Imre téziséit is igazolja, mely szerint nem annyira Németh László állt a Kalangya mellett, mint inkább a Kalangya Németh László mellett.

Németh László közismerten rossz levélíró volt. Ezt maga is beismerte egyik apámhoz intézett levelében: »Kedves Barátom! Bizony változatlanul rossz levélíró vagyok s ki tudja, hányadik válasszal tartozom neked.« Ez az egyszerű magyarázata annak, hogy néhány alkalommal a felesége írt helyette, aki jól ismerte férje megbízásait. Ime egypár sor Németh Lászlóné néhány közelebbi dátum nélküli leveléből: »Laci benne van a munkában, de valahogy nem tudja úgy megírni a vállalt munkát, ahogy szeretné... kéri, ne haragudjon... A *Papucshóst* és a *Gergelyt* hála Istennek nagyon könnyen írta... Lacinak nagyon sok ellensége van, ezért nem akar egyes dolgokat közölni...«

De következék most már Németh Lászlóné három levele apró, de nem lebecsülendő adalékként a Kalangya és Németh László kapcsolatának történetéhez.

1939. július 10.: »Kedves Uram, Laci helyett nekem kell a választ megírni. Nagyon benne van a munkában, s miután neki nyáron kell egy évre való írást elkészíteni, hát napkeltétől nyugtáig az íróasztal mellett van. S ha egy-egy levelet közben megírna, nagyon kiköccsenének őt. Egyébként most két színdarabot is készített. A *Papucshóst* már lekötötte a Nemzeti jövőre és az *Apa és lányait* fejezi most be. De közben írja a regényét is.

Kéri ne haragudjon, ha még most a *Néma esztendőkből* nem tud postára adni semmit. De a Nemzetivel most olyan dolgok vannak folya-

matban, hogy arra csak szeptemberben kerülhet sor. Ha viszont a felejtött *Papucshősre* szüksége van, szívesen küldöm azt el postán.

A *Gergely* hála Istennek elég szépen ment. A kritikák teljesen elismerők és úgy látszik, a Nemzetinek is nagyobb elismerést vívott ki a megszokottnál, mert Lacinak most egy igen szép ajánlatot tettek, amit ha aláírt majd, megírom. Közönség, színész egyaránt érezte, hogy magas feladatok vannak elé tűzve, amelyeket szépen kell megoldani. De Timár maga egész barátián viselkedett. Úgy tudom egyébként, hogy Makay Margittal most Jugoszláviában vannak előadni.

Remélem, ez a lapom odaér, mert Hercegek se kapták meg utolsó levelem, se a *Kisebbségben* könyvet, amit pedig én magam adtam fel postára.

Ha szüksége van a színdarabra, értesítsen, és postafordultával küldöm ajánlottan. Jelenleg apámék birtokán vagyunk (címünk: Sátorkő, u. p. Dorog). Esztergom m. A pénzt, amit Gödre küldött, köszönettel nyugtázzuk. Szíves üdvözléssel Németh Ella«

1939. augusztus 21.: »Kedves Uram, Laci megszökött innen már pár napja, mert a sok vendég miatt nem tudott dolgozni, és így én érdeklődöm meg, megkapta-e a *Papucshóst*? Azonkívül van még egy kérésem. Szeretném tudni pontosan, hogy állunk maguknál pénz dolgában és az a kérésem, hogy amíg tőlem választ nem kap, ne is küldjön további átutalást. Ugyanis Herceg Margit készül át Pestre, és abban az esetben, ha van elég tartalékunk ott, szeretnénk vele egyet-mást hozatni. Ha viszont gyengén állunk, akkor az ott lévő pénzt elteszem januárra, amikor szeretnénk kimenni Ragusába. Laci nagyon kicsúfolna ezért a messzi tervért, de én sokkal optimistább vagyok, mint ő és ezért merek ilyen lehetetlen terveken gondolkozni. Ne haragudjon tehát, ha terhelem, de talán lesz valaki, aki nekem ott egy kimutatást készít és nem lesz nagy gondja vele. Hisz csak annyit kell megnézni, miért mit kapott, mennyi jött ebből át és mi van még ott.

Fáradtságát előre is köszöni, szívélyes üdvözléssel Németh Ella«

1939. október 18.: »Kedves Uram, kilenc dupla példány *Kalanyát* megkaptam, nyilván a három azért nem érkezett meg, mert a borítópapír megrongálódott és nem volt hová vinni. De ez is nagyon jól jött meg. Nekem csak az még a kérésem, hogy még öt számot, ha tudnak nélkülözni, legyen olyan jó, küldjön még nekem.

Örülök, hogy Lacinak olyan messze ilyen lelkes híve van, és természetes, ha érdekli, hogy küldök majd kritikákat. Már a *Gergely*nél is küldtem volna, ha tudtam volna, hogy ott nem jutnak hozzá. S annál inkább örömmel továbbítottam volna a kritikákat, mert igazán szépek voltak. Nem hiszem, hogy ez olyan megértésre talál, és valahogy Lacinak évről évre jobban szaporodnak az ellenségei, mint a barátai. De nem érdemes előre jósolni, majd meglátjuk.

Nagyon köszönöm, hogy olyan gyorsan elküldte a kért számokat és kérem, Hercegnének jelezze, hogy én írtam utoljára és arra még válasz nem jött. Pedig én is szeretnék róluk és a Zsófikáról valamit hallani. Már igen régen ígértek a piciről egy képet, még az se ért ide.

Szíveségét köszönve szeretettel üdvözli Németh Ella«